

СОЦІАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ВІД ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ДО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сердюк І.Л. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті дається філософський аналіз сутності соціальної творчості в епоху трансформації, намічаються шляхи реалізації соціальної творчості та самореалізації особистості.

Ключові слова

СОЦІАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ, ІНДИВІД, ОСОБИСТІСТЬ, ТРАНСФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ДЕМОКРАТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО, ІНФОРМАЦІЙНИЙ СОЦІУМ, ДЕМОКРАТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО.

Вступ

Ми – свідки великої епохи переходу до демократичних основ життя. Починається оновлення насамперед свідомості людини, її ставлення до себе, до суспільства, до свого буття. Людство вже пройшло певний період історії, але справжніх умов для розвитку соціальної творчості особистості не сформувалося.

Актуальність теми дослідження в тому, що від реалізації соціальної творчості залежить подальший розвиток людства в напрямку прогресивного розвитку. Техногенна цивілізація закінчується, отже необхідно мати новий підхід до всіх сфер людської діяльності, звільнитися від стереотипів людської поведінки, ставлення взагалі до соціальної творчості, яку треба розуміти як продуктивну активну діяльність людини по перетворенню навколишнього світу, створення чогось нового: нової моделі суспільства з іншими соціальними відносинами, зв'язками, формами спілкування, соціальними інститутами, новими соціальними спільнотами, нової професійної і суспільної діяльності.

Саме соціальна творчість повинна виступати реальним "вічним двигуном", який здатен змінити суспільство на шляху прогресу.

Але ще треба досліджувати феномен соціальної творчості, адже виникає багато питань у зв'язку з її реалізацією в майбутньому. Для того, щоб спроектувати майбутнє, треба звернутися до тих періодів, які ми вже пройшли: періоду тоталітаризму і трансформації.

Людство має досить великі досягнення в сфері матеріального і духовного, і в той же час глобальні проблеми та безліч інших помилок. Ми вже починаємо розуміти, що наше світосприйняття, наше існування треба змінювати для того, щоб людський індивід не знищив сам себе. Соціальну творчість можна вважати саме тими ліками, які здатнівилікувати навіть безнадійно хворе суспільство. На сьогоднішній день необхідні спільні цілі і стабільне майбутнє. Отже, проблема соціальної творчості є найактуальнішою **в соціальній філософії і вимагає серйозних досліджень.**

Мета даної статті:

– проаналізувати соціальну творчість особистості в період тоталітарного, трансформаційного і демократичного суспільств, в період становлення інформаційного соціуму;

– виявити проблеми та умови розвитку соціальної творчості людини в демократичному суспільстві .

Обговорення проблеми

Аналіз свідчить, що необхідний пошук оптимального соціального порядку, який забезпечив би умови для розвитку соціальної творчості особистості. Деякі автори роблять спробу дослідити соціальну активність людини через свободу особистості в сучасних умовах (Соболь О. та ін.), намагаються спрогнозувати ідеал того оптимального соціального порядку, який здатен дати поштовх до нового прогресивного майбутнього (Толстоухов А. та ін.), Резанова Н. та ін., шукаючи вирішення проблеми, звертаються до гуманізації освіти в контексті демократичного суспільства, знову ж таки піднімаючи проблему творчості соціуму.

Суспільство має великий вплив на людину, а саме на її процес соціальної творчості. Ще з народження особистість підпадає під вплив людського середовища з усіма його родовими властивостями, почуттями, переконаннями. Тому, безперечно, вплив суспільства на формування і реалізацію соціальної творчості людини є, але в якій мірі, в якому співвідношенні - це питання для дискусії. Проблема досить не проста і підлягає дослідженню. Знову ж таки, чи можна вважати, що людина - це є суцільний “соціальний штамп” [1, 50]? Необхідно зауважити, що до цього твердження треба підходити обережно. Як же бути тоді з самою суттю соціальної творчості? Адже, це – процес створення чогось якісно нового в будь - якій сфері, нових явищ, того, що ще не існувало. Чи можлива соціальна творчість, якщо все що робить людина, так би мовити, “запрограмоване” суспільством і вона нічого змінити не може, бо навіть її власні думки знаходяться під контролем держави. Індивід був внутрішньо проти нав’язаної йому ролі. Слід також врахувати політичні амбіції, які заважали цьому процесу. Однак, треба звернути увагу на той факт, що позитивний моральний настрій, упевненість у своєму майбутньому, довіра до влади, гордість за свою країну завдяки загальній ідеї будівництва ідеального суспільства мали великий вплив на розвиток соціальної творчості. Так, ідея здатна мобілізувати народ на вирішення завдань для одержання високих результатів в різних галузях суспільного життя. Мабуть не можна бачити тільки негативне в тоталітарному суспільстві, необхідно співвідносити негативне і позитивне.

Науково-технічний прогрес повинен був стимулювати акт соціальної творчості людини, але цього не сталося через психологічну втому від процесу урбанізації, з’явилося почуття страху і невизначеності за майбутнє, що зовсім не сприяло формуванню і

Соціальна творчість в умовах переходу від трансформаційного до демократичного суспільства

реалізації соціальної творчості. Ті стереотипи, які були імперативами розвитку більше не діяли. Період трансформації суспільства можна розглядати як перехід до нової системи, яка характеризується конфліктом старих та нових форм суспільних відносин і є передумовою для розвитку соціальної творчості особистості.

Швидка соціальна диференціація привела до великих протиріч в суспільстві. Більшість людей, які були відкинуті "хвилею" нестабільності "за борт" життя, не змогли зорієнтуватися в нових умовах. Реакція на зміни була самою різною: від пасивності і апатії з виробленою аксіомою: "нічого не можливо змінити" до активності, яка дозволяла забути про безцільність існування або бажання вижити в непростих економічних умовах. Підприємництво, особливо на першому етапі розвитку, важко назвати виявленням соціальної творчості людини, хоча б тому, що обставини змушували людину шукати шляхи виходу з кризової ситуації, в якій вона опинилася не з власної волі. Справді, виснажлива праця, невпевненість і страх за своє сьогодення і майбутнє не стимулюють розвиток соціальної творчості. Енергія людини повинна звільнитися від меж необхідності займатися такою працею, яка нав'язує відчужені потреби й можливості [2, 95]. Хоча треба зауважити, що певна група населення справді виявляє соціальну творчість в цій галузі діяльності. Деякі дослідники вважають, що в основі підприємницької діяльності є особистий інтерес суб'єкта реалізувати себе як творчу особистість, досягаючи вищого рівня в певній соціальній ніші суспільства, мати соціальні блага [3, 27].

Треба відмітити і той факт, що людина не встигає сприймати нові процеси, які швидко змінюються. Можна назвати ще **фактори**, які не давали можливості людині розвивати свою соціальну творчість в повній мірі: 1) Свідомість особистості тільки починала прокидатися для глобальних змін. 2) Залишався тиск старих форм та методів управління, бюрократичний апарат. 3) Корупція та наявність криміналітету підривала довіру особистості до влади.

Але для того, щоб індивід був здатен на соціальну творчість, йому необхідна довіра до дій держави, суспільства і створення умов для розвитку соціальної творчості. Не можна не погодитись з тим, що людина, позбавлена всіх стимулів і задоволень, виявляється нездатною займатися кваліфікованою працею, і якщо особистість перетворити на машину, то вона втратить будь-яку здатність до творчості [4,163]. Людині необхідна віра в значущість своєї цінності, яка визначає загальну суспільнозначущу мету. В період трансформації ми цього не спостерігаємо. На наш погляд, саме в цьому періоді накопичуються передумови для нових процесів: руйнуються старі відносини для того, щоб з'явилися нові. Період трансформації потребує від людини швидкого вироблення нових рішень, більшої мобільності для розвитку нового етапу, де соціальна творчість повинна виявитись в повній мірі.

Чи можна сам процес трансформації вважати продуктом соціальної творчості? Напевно так, якщо саме в цей період проходить встановлення нових відносин, ствердження нових принципів, інститутів, нового способу існування. Але успіхів ще не видно, все нагадує лише підготовку до самого процесу і супроводжуються кризовими явищами. Людина, яка не має стабільності, фактично не захищена державою, чи здатна вона на натхнення, підйом творчих сил, все те, що супроводжує процес соціальної творчості? Якщо б ми почали стверджувати, що період можна вважати продуктом соціальної творчості, то ті критерії, що ми застосовували, можна було б прийняти і для будь-якої формації, яка змінює попередню і вважати її продуктом соціальної творчості як індивіда, так і людства взагалі.

В період трансформації закладаються основи такого суспільного ладу, який буде сприяти демократичним процесам, а це, в свою чергу, відкриє можливості для реалізації соціальної творчості особистості. Усвідомлення існуючої дійсності, яку потрібно змінити й можливостей її вдосконалення є важливим актом людської діяльності [4, 166]. Трансформаційний етап не можна розглядати як еволюційний розвиток суспільства, це зовсім інша система, інші відношення.

В сучасному соціальному просторі відбувається протиборство різноманітних сил, що може негативно впливати на формування і реалізацію соціальної творчості особистості. Суспільство з його вимогами, економічним, державним і взагалі соціальним тиском може деформувати прагнення до соціальної активності взагалі, як початковою формою соціальної творчості. Владні структури з набором інструментів контролю, маніпулювання індивідуальною і колективною психікою здатні поставити людину в такі умови, які зовсім не допомагають реалізації соціальної творчості, адже цей процес має відбуватися тільки тоді, коли людина почуває себе дійсно вільною у виборі свого шляху. Коли індивіду нав'язується сама ідея соціальної творчості, або її реалізація в конкретні строки, виникає зворотній психологічний процес: суб'єкт намагається сховатись за невизначеність позиції.

Деякі автори вважають: звертання до почуття патріотизму, націоналізму в його кращих проявах, обов'язку, які є, на наш погляд, проявами соціальної творчості сьогодні, більш витонченим засобом нав'язування суспільної думки [1, 45]. Чи можна погодитись з цим твердженням? Почуття націоналізму або патріотизму – це не тільки система певних ідей, але ж і ідей, які є результатом переконань. Активність суб'єкта саме проявляється у дії. І вже в ході самого процесу діяльності виявляють себе механізми соціальної творчості. В той же час виникає питання: як співвіднести намагання держав відокремитись від інших, плекаючи своє національне і нове планетарне мислення, що стверджує і утворює нові загальнолюдські ціннісні пріоритети? Ми вважаємо, що звертання до національного є Соціальна творчість в умовах переходу від трансформаційного до демократичного суспільства

закономірним процесом, особливо якщо зважати, наприклад, на багатовікову мрію про самовизначеність українського народу. Це є необхідний процес, який неможливо виключити з поетапного переходу до планетарного суспільства, яке ставить на перший план загальнолюдські цінності.

Вчені доводять, що нові процеси вже йдуть. Вони стверджують, що зараз з'являються нові інформаційні співтовариства замість класів, тому що на перший план виходить, за їх твердженням, не капітал, праця, а інформація і знання [5, 38]. Але як можна з цим погодитись, коли в сучасних умовах інформація і знання все більше стають теж капіталом. Диференціація суспільства залишилась, але все ж таки набула нових форм. Індивідуальна діяльність, електронне навчання – це нові явища, це – результат соціальної творчості людини. Безліч інформації та нові знання перетворюють якість життя, що в свою чергу, формує нову свідомість як чинник соціальної творчості.

Соціальна творчість проявляється у сфері освіти, науково-технологічній, сфері масової комунікації, інформаційній службі, в обслуговуванні інформаційних мереж. Інформаційні мережі формують поведінку людей, їх мислення. Дуже обережно треба підходити до різних методик, які виробляють технологію впливу на мислення, дії, чуттєвість людини. Чи це не є насильство над людською особистістю? Під впливом інформаційних технологій, мережі Internet вже змінюються усі сфери людського буття і, насамперед, сам індивід, який створив комп'ютерну технологію і конкурує з нею. І в цьому також проявляється соціальна творчість особистості сьогодні. Хоча вчених непокоїть, як вони вважають зворотна сторона цього процесу і фахівці задають питання: чи не перетвориться людина на слухняного суб'єкта, який просто виконує команди комп'ютера? Деякі автори застерігають: процес перетворення громадян інформаційного соціуму на користувачів всесвітніх комп'ютерних мереж не завжди сприяє розвитку особистісних форм буття людей, їхній самореалізації [5, 36].

Зупинити формування планетарного інформаційного суспільства неможливо і недоречно, отже, треба знайти компроміс між цими явищами. Вже потрібно розглядати соціальну творчість користувачів та власників ресурсів тому, що під впливом інформаційних мереж зараз все стає новим: економіка, політика, наука, культура і сама людина як суб'єкт планетарних дій. На нашу думку, глобальні інформаційні мережі – це унікальний продукт соціальної творчості усього людства, який здатен сам змінювати всі сфери соціальної дійсності. Інформаційне середовище сучасного соціуму – це сфера, в якій реалізується соціальна творчість індивідів, тому, що їх діяльність пов'язана із створенням, збереженням, перетворенням, споживанням інформації. Важливу роль в формуванні соціальної творчості повинні відігравати нові ціннісні орієнтири з елементами традиційних. Тільки

ідеали гуманізму здатні переконати людину в тому, що соціальна творчість – це її сенс життя.

Зрозуміло одне: доки відбувається боротьба між елітами в державах і між державами за планетарну владу, коли немає соціального порядку, який, до речі, кожен розуміє по-своєму, а замість цього маємо політичну нестабільність, ми не можемо говорити про повноцінний процес соціальної творчості. Але дає надію те, що в суспільстві сформувався зрілий критичний потенціал людського розуму, є соціальні групи, спрямовані на реформування, які сприймають нове і здатні до нього.

Висновки

Таким чином, для реалізації соціальної творчості потрібен світовий простір. Соціальна творчість можлива лише за умови більш мудрого ставлення до світу, одне до одного, врахування інтересів кожного індивіда. Соціальна творчість в дійсно демократичному суспільстві визначається свободою вибору сенсу життя у контексті з індивідуальною відповідальністю за результат соціальної творчості. Але, вбачаючи сенс життя в реалізації власної соціальної творчості, особистість повинна визнавати право інших людей на її реалізацію і таким чином розділяти сенс життя світового співтовариства. Головним напрямком соціальної творчості повинна бути орієнтація на розвиток здібностей людини, її здатності до самовираження, а не тільки на задоволення людських потреб. В демократичному суспільстві найбільш повно повинні розкритися великі і невиявлені духовні цінності, бо інакше людина не зможе піднятися до свого прогресивного розвитку, який і є передумовою існування соціальної творчості суб'єкта. Зазначимо, що головною метою суспільства повинні стати пошуки шляхів повного розкриття людських здібностей. В глобальному соціальному аспекті планетарної людської життєдіяльності соціальна творчість перетворює реальні умови людського буття на планеті. В майбутньому людина буде створювати своє власне буття творчо, виходячи з власної свободи, за законами краси, а не під тиском біологічних законів. До цих пір людина ще перебуває в залежності від необхідності вироблення матеріальних благ і їй досить важко при цьому реалізувати власну соціальну творчість.

Запропонований нами аналіз соціальної творчості особистості в періоди тоталітарного, трансформаційного і демократичного суспільств дає можливість зрозуміти, що саме на сучасному етапі розвитку соціуму формуються умови для реалізації соціальної творчості особистості. В трансформаційному суспільстві закладаються передумови для розвитку соціальної творчості. Реалізація соціальної творчості сьогодні відбувається в інформаційній, комунікативній, технологічній, освітній сферах. Ми спостерігаємо нові процеси і створення нового суспільства. Інформаційний соціум надає нові можливості для розвитку соціальної творчості особистості, відшукуючи

Соціальна творчість в умовах переходу від трансформаційного до демократичного суспільства

форми та засоби її реалізації. Для цього процесу необхідний світовий простір, нове планетарне мислення, звертання до ціннісних орієнтирів в духовному світу людини. Демократичне суспільство має найбільш сприятливі умови для повної реалізації соціальної творчості індивіда: рівні можливості, дійсну захищеність прав і свобод людини державою, в тому числі, і свободу вибору, що створює позитивний людський настрій, упевненість у своєму майбутньому і правильності прийнятих рішень, зміцнює довіру до влади, гордість за країну і стимулює бажання до саморозвитку і надання своїх творчих сил суспільству.

Ще виникає безліч питань: які види соціальної творчості ми можемо спостерігати в майбутньому і які механізми потрібні, як уникнути негативного впливу інформаційного тиску, чи є “часовий аспект” соціальної творчості? Отже, потрібна подальша дослідницька робота для відповіді на поставлені питання. Адже, від цього залежить яким буде майбутнє людства.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ дати концептуальну парадигму соціальної творчості;
- ✓ проаналізувати понятійно-категоріальний апарат соціальної творчості;
- ✓ визначити причини соціальної творчості і її вплив на глобалізаційні процеси.

Джерела

1. Соболев О. Свобода особистості в інформаційному соціумі: стаття друга // Філософська думка. – 2002. - №5. – С. 40-58.

2. Маркузе Г. Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства / Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія / Упоряд. Лях В. – Київ: Либідь, 1996. – С. 87-134.

3. Косых А.И. Содержание и структура предпринимательского труда // Новая парадигма. – 1999. – Вип. 10. – С. 25-31.

4. Фромм Е. Революция надежды / Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія / Упоряд. Лях В.–Київ: Либідь, 1996.–С.135-192.

5. Соболев О. Свобода особистості в інформаційному соціумі: стаття перша // Філософська думка. – 2002. - №4. – С. 36-47.

6. Толстоухов А. Самоорганізація суспільства і влада // Філософська думка. – 2000. – №1. – С. 27–41.

7. Толстоухов А.В. Глобальный социальный контекст и контуры эко – будущего // Вопросы философии. – 2003. – №8. – С. 49–63.

8. Резанова Н.А. Образование и ценности демократии в контексте гуманистического менеджмента // Гуманітарний вісник. – 2004. – Вип. №17. – С. 231 - 232.

Стаття надійшла 01.03.2005 р.